

PUOLANKA n:o 620 01 0046

PILTUNGINJÄRVEN KALMONSAARI

Kalmisto ja karsikko

PK 3441 06 PUOKIOVAARA
 x= 7186 96, y= 510 76, z= 157,5
 Puokio

Tarkastuskäynti: 20.9.1999 Markku Korteniemi oppaana Jukka Daavittila
 Aiemmat tiedot: -

Piltunginjärven Kalmonsaari sijaitsee n. 23,5 km lounaaseen Puolangan kirkosta. Saari on pieni, läpimitaltaan noin 50m, ja sijaitsee noin 50 m:n päässä Piltunginjärven itärannasta Kalliojoen suun pohjoispuolella. Saari on korkeahko, kasvaa mäntyä, kuusta ja vähän lehtipuutakin. Maaperä on hiekkamoreenia.

Kalmonsaarella on kymmenkunta pitkänomaista kuoppajäännettä vaihtelevin eäisyyksin ja suunnin suhteessa toisiinsa. Jänteiden koot vaihtelevat: pit. 4-1 m x lev. 2-0,5 m x syv. 0,6-0,4m. Rannassa Jukka Daavittila kiinnitti huomiotani mäntyyn, jossa noin 2 m:n korkeudelle (nykyisin) on lyöty kiilaaten puuhun tehtyihin reikiin parikymmentä senttimetriä pitkät, vahvat puutapit, samalle tasolle ja vastakkaisiin ilmansuuntiin. Tapit ovat jo hongittuneita ja puuhun tehdyt reiät tappien ympärille kiinni kasvaneita. Vieressä on toinen täysikasvuinen mänty, johon suurinpiirtein samalle korkeudelle on lyöty nauvoja. Naulat eivät vaikuta kuitenkaan erityisen vanhoilta; ovat mahdollisesti tehdastekoisia. Daavittila epäili tapeilla olevan jotain tekemistä hautaususkomusten kanssa.

Puolangan seurakunnan historiassa mainitaan useita vanhoja, osin myöhemmin kirkollisesti siunattuja ns. väliaikaisia hautausmaita (mm. Lylysaari, Latva, Suolijärvi ja Ristijärven Kirkkosaari), mutta ei Piltunginjärven Kalmosaarta. Paulaharjuun vedoten epäillään *kalmasaarten* hautausmaafunktion ulottuvan lappalaisaikaan asti. (Toivo Hyyryläinen, Puolangan seurakunnan historia, s. 519-521. Puolangan kirja, toim. Jorma Vilmi.) – Jukka Daavittilan selvitysten mukaan sellaiset paikalliset ikämiehet kuin Heino Rimpiläinen, Heikki Leinonen ja Heikki Kärppä (noin 60-70 vuotiaita) ovat kertoneet, että kyseessä on Piltungin talon väliaikainen hautausmaa. Ajoituksesta, tai koska viimeksi vainajia on saareen haudattu, ei ole tietoa. Ajoituksen takarajan, ainakin väliaikaishautausmaan funktiossa, antaisi Piltunginjärven talonpoikaisasutuksen ikä (Piltungin talon ikä?). Vanhimmat tiedot savolaisesta uudisasutuksesta Puolangalla on 1550-luvulta. Tietoa ei myöskään ole, mihin kirkkomaahan vainajat on täältä kuljetettu. Paras vesireitti kulkisi Piltunginjokea pitkin Utosjoen kautta Oulujokeen (alue kuului Limingan seurakuntaan 1550-luvulle asti, sekä väliaikaisesti 1585-1599); Potkunkankaan yli, Oterman ja Kutujoen kautta päästiin Vaalaan ja Manamansalon kirkolle; tai sitten Kalliojokea ylöspäin ja viimein Ristijärven kautta Paltaniemelle (kirkko 1599); tai 1700-luvun lopusta lähtien Puolangan kirkolle. Vesireittejä voitiin hyödyntää tasaisina talviteinäkin.

Janne Vilkun mukaan myös raudalla, erityisesti arkun nauvoja lyömällä, on suomalaisten keskuudessa varauduttu vainajaa vastaan. Vainajan näet pelättiin palavan samoja jälkiä kotiinsa. Esim. erään kertojan mukaan *"naulat ovat mäntyyn tulleet siten, että joka kerta kun siitä viedään ruumist ohi, lyödään puuhun neljä kirstun naulaa."* Virolahdella ristin tilalle voitiin lyödä naula ja kyseinen puu sai nimekseen *Naulamänty*. Vilkuna päättelee, että karsikkoiden ohella puuhun laitetuilla nauvoilla ja vaateltilkuilla vainaja pyrittiin sitomaan maagisesti puun luokse. Karsikkokulttuurin Vilkuna ajoittaa suhteellisen myöhäiseksi ilmiöksi; uuden ajan

luterilaisuuteen savolaisalueilla liittyväksi. (Janne Vilkuna, Suomalaisten vainajien karsikot ja ristipuut. Kansatieteellinen arkisto 39. Helsinki 1992, s.53-54, 166.)

Perinteen, paikannimen ja jäänteistä tehtyjen ulkoisten havaintojen perusteella kysymyksessä on hautausmaasaari; historiallisen ajan muinaisjäännös. Onko kalmistolla esihistorialliseen aikaan ulottuvat perinteet; esim. lappalaiskalmistona, jää tutkimuksen tässä vaiheessa arvailujen varaan.

LIITTEET: peruskarttaote
valokuvia

N:o 344106

9 789514 833656

Kalmonsaaari

